

<https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-4-8>

УДК 314.7:351.86

JEL F22, H56, O15

О. П. Мульська

Інструментарій посилення міграційної безпеки в проєкції соціально-економічного відновлення України

Установлено, що масштабні міграційні процеси в Україні призвели до критичного послаблення міграційної безпеки, що справляє негативний вплив на стійкість регіональних соціально-економічних систем. Наголошено, що домінантними ознаками зниження соціально-економічної резилентності регіонів є такі: зменшення демографічного та інтелектуально-кадрового потенціалів, «знелюднення» територій; посилення проблеми дефіциту спеціалізованих фахівців у всіх галузях економіки; розширення диспропорцій статево-вікової структури населення; збільшення фінансових асиметрій і бюджетних дисбалансів. Обґрунтовано інструменти та засоби посилення міграційної безпеки регіонів України (формування інтегрованої цифрової системи моніторингу міграційних процесів, активне стимулювання рееміграції молоді та дітей, зменшення соціально-економічної вразливості та нерівності внутрішньо переміщених осіб, ефективного використання міграційного капіталу суб'єктів господарювання, розроблення та реалізація регіональних програм розвитку ринку різних видів зайнятості, стимулювання місцевого економічного розвитку).

Ключові слова: міграція, безпека, потенціал, соціально-економічний розвиток, війна, міграційні втрати, ринок праці, регіон, Україна.

Формулювання проблеми. В Україні міграційні процеси, зокрема інтелектуальна, трудова та стаціонарна міграція, включно з молоддю, дітьми та сім'ями загалом, набули критичних обсягів, що загрожує соціально-економічній стійкості країни та її регіонів. Такі тенденції не лише поглиблюють соціально-демографічні диспропорції (депопуляція поселень, зменшення трудових ресурсів, поглиблення соціальної нерівності, девальвація освіти тощо), а й є загрозою для національної безпеки через значне погіршення ресурсного забезпечення (інтелектуально-кадрового, фінансового, інвестиційного, інноваційного) економічного відновлення.

В умовах масштабування зовнішніх і неконтрольованості внутрішніх міграційних процесів міграційна безпека України за 2022-2024 рр. суттєво послабилася, що негативно впливає на забезпечення стійкості та економічного відновлення регіонів у післявоєнний період. До початку повномасштабної війни Україна вже стикалася з надзвичайно високою інтенсивністю міграційних процесів, що загрозувало національній безпеці (2001-2003 рр., 2008-2009 рр., 2014-2015 рр.). Демографічна криза, яка виникла внаслідок «вимивання» людських ресурсів, з одного боку, і низького рівня народжуваності та старіння нації, з другого боку, детермінувала довгострокові ризики для забезпечення розвитку соціально-економічної системи України. Війна стала каталізатором для поглиблення цих проблем, що значно ускладнило процес демовідтворення і капіталізації людського розвитку.

Визначення інструментарію посилення міграційної безпеки – важливий етап реалізації політики соціально-економічного розвитку та стійкості територій в умовах міграційної кризи, нестабільності, появи новітніх викликів. Реалізація інструментарію посилення міграційної безпеки детермінована ефективним регулюванням міграційних процесів і забезпеченням перебування обсягів міграції, зокрема трудової, освітньої, внутрішньої, зовнішньої загалом, в оптимальних межах, що справлятиме перманентно позитивний вплив на безпеку та резилентність соціально-економічної системи регіонів.

Аналіз останніх досліджень. Механізми забезпечення міграційної безпеки формують і реалізують у межах відповідної державної чи регіональної політики.

© О. П. Мульська, 2024.

У науковому дискурсі політика забезпечення міграційної безпеки ототожнюється з міграційною політикою або політикою регулювання міграційних процесів [1; 2; 3]. Натомість окремі науковці (З. Варналії, Т. Васильців та О. Левицька) трактують міграційну безпеку як стан захищеності національних інтересів (держави, суспільства, людини) у сфері міграційних процесів від впливу реальних і потенційних, ендегенних і екзогенних загроз [4]. Ризик-орієнтований підхід у міграційній політиці є базовою категорією для забезпечення міграційної безпеки. Міграційна політика передбачає не лише управління міграційними потоками, але й систематичний аналіз можливих наслідків міграції, які можуть переростати в загрози за умов неефективного управління чи впливу несприятливих чинників [5]. Дослідницька база та новітні концепції міграційної безпеки активно розвиваються завдяки дослідженням провідних науковців львівської школи міграціології [6-10].

Водночас, на думку іноземних науковців, міграційні ризики є пропорційними фактичним загрозам економічній безпеці країни [11, с. 302]. Процес прив'язки міграційних питань до безпеки, який називається сек'юритизацією, простежується в літературі до початку 90-х років ХХ ст. завдяки роботі представників копенгагенської школи О. Вавера та Б. Бузана, які розвинули концепцію міграційної безпеки. Натомість Дж. Хейсманс одним із перших проаналізував міграцію як фактор послаблення економічної і національної безпеки [12, с. 69; 13].

У науковому дискурсі присутні дослідження, які доводять каузальний зв'язок трьох детермінант – міграційної безпеки, соціально-економічного розвитку та стійкості країни [14; 15]. Зокрема, міграційні наслідки ідентифіковано як детермінанти соціально-економічної стабільності, драйвери економічного відновлення і поступу в короткостроковій перспективі.

Метою статті є виявлення негативних наслідків послаблення міграційної безпеки для стійкості регіонів країни та обґрунтування інструментарію посилення міграційної безпеки в проєкції соціально-економічного відновлення України.

Основні результати дослідження. Особливістю сучасної міграційної кризи є те, що до міграційних потоків залучені діти, студентська та інші групи молоді, представники академічної спільноти, висококваліфіковані фахівці, зокрема інноватори – генератори ідей та інноваційної продукції. Така тенденція загострює проблему економічної «девальвації» інтелектуально-кадрового та інноваційного потенціалу регіонів, а також відображає загальне зниження мотивації населення залишатися в Україні та реалізовувати тут власний людський потенціал. Накопичення і розвиток людського потенціалу є ключовою детермінантою забезпечення економічного зростання і тригером відновлення стійкості економіки регіонів у повоєнний період. За даними соціологічних досліджень науковців львівської школи регіоналістики, 51,6% студентської молоді мають позитивні міграційні аспірації; 14,9% – наміри працевлаштуватися за кордоном у найближчій перспективі; 26% студентів уже здійснили певну підготовку щодо реалізації своїх міграційних намірів (дізнавалися про можливості та умови навчання чи працевлаштування в певній країні, одержання дозволу на постійне місце проживання, намагалися знайти посередників тощо) [16]. Результати соціологічного дослідження молоді за кордоном ідентифікували відсутність у них намірів рееміграції. Про бажання залишитися на постійне місце проживання в країні перебування заявили 17,0% опитаних молодих осіб, а 16,2% української молоді за кордоном не бачать подальших перспектив в Україні навіть після завершення війни.

Виїзд найбільш креативних, освічених і висококваліфікованих кадрів суттєво знижує рівень економічної безпеки країни та здатність забезпечувати інноваційний розвиток. Отже, суттєве послаблення міграційної безпеки призводить до виникнення нових і посилення поточних негативних наслідків для стійкості регіональних соціально-економічних систем:

1. Загострення проблем демографічного відтворення і старіння нації, зменшення кількості осіб у репродуктивному й економічно активному віці, послаблення виховної і демовідтворювальної функцій сім'ї, «знелюднення» територій.

За даними Державної служби статистики України, чисельність населення країни на дату проведення Всеукраїнського перепису населення (05.12.2001 р.) була на рівні 48,5 млн осіб. За оцінками Інституту демографії та проблем якості життя НАН України, на 01.01.2022 р. чисельність населення України в кордонах 1991 р. становила 42,0 млн осіб, а на серпень 2023 р. – 36,3 млн осіб, зокрема на підконтрольних українській владі територіях – 31,5 млн осіб. У 2020 р. сумарний коефіцієнт народжуваності в Україні становив 1,2 на одну жінку, у 2022 р. через безпекові ризики, високий рівень невизначеності щодо майбутнього, розділення сімей тощо цей показник зменшився до 1,0 (для порівняння: у 2021 р. він становив 1,5). На кінець 2021 р. частка осіб у віці 60 років і старше дорівнювала 24,8%, що призвело до посилення тиску на місцеві бюджети через збільшення необхідності додаткового фінансування медичних і соціальних послуг (у 2015 р. частка таких осіб становила 19,6%).

2. Критичне зменшення інтелектуально-кадрового потенціалу населення через масштабну міграцію дітей, молоді та висококваліфікованих кадрів як найбільш креативної та підприємницької верстви суспільства.

Упродовж 2022-2023 рр. виїхали та отримали статус тимчасового захисту за кордоном орієнтовно 20% дітей, а також жінок у віці 18-34 рр., які проживали в Україні до 24.02.2022 р. На 01.07.2024 р. найвищий рівень вимушеної міграції дітей і молоді у віці до 35 років з України до держав-членів ЄС зафіксовано в Німеччині, Польщі та Чехії, де сукупно за програмами тимчасового захисту зареєстровано понад 1,5 млн осіб (або дві третини мігрантів у віці до 35 років) [17].

3. Посилення проблеми дефіциту вузькопрофільних фахівців у галузях економіки регіонів (особливо в промисловості, сферах транспорту, будівництва, освіти, сільському господарстві та ін.) через інтенсифікацію трудової міграції, зокрема робітничих кадрів.

За оцінками НБУ, чисельність робочої сили у віковій групі 15-70 років на початок 2024 р. зменшилася на понад 25% порівняно з 2021 р. За I півріччя 2024 р. кількість вакансій зросла майже на 19 тис. (у червні 2024 р. становила понад 110 тис. од.). За результатами дослідження ринку праці України Європейською бізнес асоціацією встановлено, що у 2023 р. 74% роботодавців відчули гострий дефіцит кадрів, 17% – часткову нестачу їх [18]. За результатами соціологічного опитування роботодавців у Львівській області (грудень 2023 р.) виявлено суттєвий дефіцит робітничих кадрів у регіоні. 9% і 8,4% опитаних роботодавців вказали на нагальну потребу в слюсарях і зварювальниках, а 7,8% і 7,2% – у токарях і операторах виробничої лінії. Регіональний ринок праці відчуває гострий дефіцит будівельників, трактористів, електриків, механіків тощо [19].

4. Посилення протисторох диспропорцій і дисбалансів урбанізаційного розвитку, послаблення кадрового ресурсу суб'єктів господарювання, особливо на прифронтових територіях, через неконтрольовані внутрішні міграційні процеси.

За даними Міністерства соціальної політики України, на травень 2024 р. кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб у країні становила 4,9 млн осіб, зокрема 3,6 млн – це особи, які перемістилися (чи повторно перемістилися) після початку повномасштабної війни, з них 2,5 млн осіб не змогли повернутися до свого житла (житло зруйноване або знаходиться в зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованій території). За даними МОМ, на серпень 2024 р. 11,4% населення України – це ВПО (3,7 млн осіб; 4,4 млн ВПО повернулися до попереднього місця проживання). Внутрішня вимушена міграція населення з початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України призвела до виникнення і поширення низки соціальних проблем, які стали тригерами послаблення соціальної безпеки регіонів, зокрема:

- поширення соціальної вразливості, бідності, збільшення незадовільного фінансово-матеріального стану ВПО;
- втрати роботи, неофіційної зайнятості ВПО на місцевому ринку праці, поширення прекаріату серед економічно активних ВПО, неможливості

- працювати дистанційно та виконувати оплачувані робочі завдання, низького рівня оплати праці, відсутності вакансії за спеціальністю;
- концентрацію ВПО в адміністративних центрах громад, збільшення навантаження на соціальну інфраструктуру, бюджетного тиску;
- конфліктів із місцевим населенням, органами місцевої влади, упередженого ставлення до ВПО, а також проблем соціалізації та асиміляції ВПО у місцевих громадах.

5. Диспропорції і нерівномірність статево-вікової структури населення регіонів України через значні природно-демографічні та міграційні втрати.

Війна призвела до суттєвої трансформації статево-вікової структури населення через неконтрольовані міграційні процеси молоді, жінок у фертильному віці, нелегальне вивезення і примусову депортацію дітей на територію рф і білорусі, численні втрати осіб чоловічої статі на фронті, масштаби яких не відомі суспільству чи органам влади. Проблема посилює відсутність моніторингу міграційних процесів і ведення обліку демографічних втрат у регіонах України. Перебування дітей упродовж тривалого часу за кордоном, навчання їх у місцевих школах може суттєво змінити демографічну ситуацію України надалі. За оцінками ООН, на кінець листопада 2022 р. український кордон з рф перетнули понад 2,9 млн осіб [20]. За даними Агентства ООН у справах біженців в Україні, у 2022 р. з тимчасово окупованих територій до рф вивезено понад 20 тис. дітей. За даними ООН, за кордоном знаходиться 2,1 млн українських дітей (приблизно 30% дітей, які на 01.01.2022 р. проживали в Україні) [21].

6. Посилення непропорційності регіонального розвитку, диференціації центр-периферійного поступу, фінансових асиметрій і бюджетних дисбалансів через нерівномірність розміщення та щільності населення, диспропорції статево-вікової структури населення в регіонах.

Найбільші обсяги міграції за кордон були з м. Києва, Дніпропетровської та Харківської областей. За даними центру Разумкова, на квітень 2022 р. 51,5% опитаних українців, які виїжджали за кордон через війну, були представлені жителями східних і південних областей України, 45% – центральних областей (31% – з м. Києва та Київської області), 4% – західних областей [22]. За даними Info Sapiens, із Запорізької області за кордон виїхала майже чверть усього населення регіону (24%), з м. Києва – 20% населення, Київської області – 19%, Харківської – 17%, з Дніпропетровської та Миколаївської областей – по 16%. Натомість із Луганської області – лише 1% населення (оскільки значна її частина була окупована ще з 2014 р.), із західних областей України – до 10% населення з кожної області [23]. Нерівномірний відтік людських ресурсів із певних регіонів за кордон чи на більш безпечні території, унеможливлення заміщення втрат робочої сили іммігрантами чи ВПО призвели до виникнення викликів і загроз для економічної безпеки та подальшого відновлення економіки регіонів:

- формування значного дефіциту ресурсного забезпечення економічного розвитку регіонів, асинхронність просторового розвитку через нераціональність розміщення людських ресурсів;
- поглиблення структурних і галузевих диспропорцій регіональних ринків праці через зростання кадрового дефіциту для місцевих суб'єктів господарювання;
- поглиблення бюджетних дисбалансів регіонів (напруженість у бюджетно-податковій сфері).

7. Зменшення фінансово-інвестиційного потенціалу регіонів через неефективне використання потенціалу внутрішньої міграції бізнесу, інтенсифікацію зовнішніх міграційних процесів капіталу та інтелектуальної власності.

Масштабування цих проблем породжує такі загрози для економічної стійкості:

- зменшення ділової активності бізнесу, лімітування або відсутність податкових надходжень до місцевих бюджетів;
- погіршення стану науково-технічного потенціалу пріоритетних галузей економіки регіонів, інноваційного розвитку промислових підприємств;

- поглиблення диспропорцій і структурних дисбалансів розвитку внутрішнього споживчого ринку;
- значна втрата ресурсного забезпечення розвитку економіки регіонів, особливо фінансово-інвестиційного, підприємницького та інноваційного.

Визначення інструментарію посилення міграційної безпеки – важливий етап реалізації політики соціально-економічного розвитку та стійкості територій в умовах міграційної кризи, нестабільності, появи новітніх викликів. Реалізація інструментарію посилення міграційної безпеки детермінована ефективним регулюванням міграційних процесів і забезпеченням перебування обсягів міграції, зокрема трудової, освітньої, внутрішньої, зовнішньої загалом, в оптимальних межах, що справлятиме перманентно позитивний вплив на безпеку та резилентність соціально-економічної системи регіонів.

Щоб мінімізувати ризики та загрози масштабування впливу міграційної кризи на потенціал соціально-економічного розвитку та відновлення стійкості регіонів, зокрема в повенний період, необхідно реалізувати такі інструменти та засоби міграційної політики України:

1. Підвищення якості системи моніторингу міграційних процесів, формування регіональних баз даних щодо структурно-динамічних характеристик міграції.

Для цього необхідно:

- запровадити нову форму обліку перетину кордону для регіональних управлінь Державної прикордонної служби України задля виявлення мети та тривалості перебування населення за кордоном;
- розширити повноваження регіональних відділень Державної міграційної служби України та Державної служби статистики України в частині отримання «дзеркальних даних» від основних країн-реципієнтів;
- сформувати комплексний реєстр мігрантів на основі інтеграції обліково-інформаційних систем Державної прикордонної служби України та Державної міграційної служби України щодо мети поїздки населення на період понад шість місяців.

2. Стимулювання рееміграції, особливо молоді, освітніх і трудових мігрантів, через:

- перегляд чинних положень і внесення доповнень до міждержавних договорів у сферах освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів щодо надання гарантій збереження робочого місця чи навчання, надання допомоги під час пошуку місця праці;
- створення транскордонного освітньо-наукового кластера на базі закладів вищої освіти та наукових установ і залучення здобувачів освіти, які навчаються за кордоном, фахівців у сфері освіти та науки. Реалізація цього заходу сприятиме підвищенню конкурентоспроможності освітньо-наукової сфери регіонів, активізації міжнародної співпраці;
- формування і популяризацію інвестиційних паспортів територій, в яких потрібно виділити потенційно привабливі сфери малого підприємництва задля залучення міграційних трансфертів як фінансових активів. Створення сприятливого середовища для започаткування і розвитку малого бізнесу є ефективним механізмом стимулювання мігрантів до рееміграції.

3. Зменшення соціально-економічної вразливості та нерівності ВПО в регіонах України завдяки:

- скороченню безробіття і посиленню мотивації до праці ВПО через реалізацію таких заходів: створення «паспорта вакансій» територій для сприяння працевлаштуванню ВПО; стимулювання місцевих роботодавців до працевлаштування ВПО шляхом зменшення розмірів відрахувань до соціальних фондів;
- забезпеченню соціальної рівності серед ВПО, вільному доступу до соціальних послуг (особливо сфери охорони здоров'я, реабілітації, юридичних консультацій) за допомогою таких заходів: поширення інформації про можливості отримання соціальних послуг ВПО; дотримання принципу пріоритетності щодо окремих

категорій осіб (вагітних жінок, дітей, людей з інвалідністю, осіб старшого віку); покращення якості соціальних послуг для ВПО і місцевого населення, придбання комунальними закладами охорони здоров'я сучасного медико-діагностичного обладнання та устаткування, зокрема на засадах фінансового лізингу; надання юридичної, психологічної та іншої соціальної допомоги для ВПО.

4. Ефективне використання міграційного капіталу суб'єктів господарювання за допомогою:

- збільшення мобільності бізнес-процесів, адаптивності організаційно-підприємницьких структур, що дасть змогу залучити бізнес-одиниці до програм економічного відновлення, цільових економічних ініціатив і проєктів забезпечення соціальної стійкості регіонів;
- забезпечення цифровізації бізнес-процесів і залучення нейронних мереж для імплементації антикризових заходів у бізнесі, що дасть змогу розширити використання цифрових технологій для підвищення продуктивності виробництва, рентабельності та дохідності бізнесу. Імплементація інструменту сприятиме плануванню регіонального розвитку через розроблення стратегії цифровізації економіки з акцентом на автоматизацію, штучний інтелект, блокчейн;
- запровадження широкого спектра форм державного, регіонального та місцевого замовлення на продукцію підприємств, які мігрували в тилкові регіони, через спрощення процедур і зменшення вимог до укладення контрактів. Імплементація такого механізму дасть змогу спростити договірні відносини, сприятиме активізації діяльності суб'єктів бізнесу пріоритетних галузей економіки регіонів;
- формування і реалізації місцевої системи «Донати для релокованих підприємств» (фінансування витрат на закупівлю обладнання, субсидії на оренду приміщень, додаткові дотації за умови створення нових робочих місць, позики для мікро – та малого бізнесу тощо);
- оптимального розподілу й раціонального використання сучасних передових бізнес-технологій, інновацій та інтелектуальної власності в регіонах України. Реалізація цього інструменту дасть змогу забезпечити розвиток інноваційної інфраструктури (створення бізнес-інкубаторів, венчурних підприємств), реалізацію стартапів, дифузю і трансферт інновацій, атрактивність приватних інвестицій в інноваційну діяльність.

5. Розроблення та реалізація регіональних програм розвитку ринку віртуальної, креативної та інноваційної зайнятості. Розвиток ринку новітніх форм зайнятості і фрілансу можна забезпечити через:

- стимулювання населення до створення суб'єктів мікро – та малого підприємництва, стартапів;
- формування креативного потенціалу в проєкції забезпечення ділової активності суб'єктів господарювання і швидкої адаптації їхніх інноваційних ідей до сучасних вимог ринку шляхом створення науково-інноваційних лабораторій і науково-технологічних парків. Реалізація цього заходу завдяки консолідації інноваційної діяльності у сфері освіти, підвищення конкурентоспроможності асоційованого бізнесу та співпраці з науково-дослідними установами сприятиме розвитку бізнес-середовища;
- розвиток інтегрованої інформаційної бази даних на регіональних ринках праці для резервування вакансій для соціально вразливих груп населення (людей з інвалідністю, пенсіонерів, малозабезпечених осіб, жінок у декретній відпустці, здобувачів вищої освіти, ВПО та ін.);
- створення можливостей виконання операційних функцій, використовуючи цифрові технології та широко впроваджуючи дистанційні форми зайнятості, що формують передумови для розвитку віртуального ринку праці як інструменту стримування трудової міграції.

6. Посилення ролі інституту сім'ї та створення середовища, дружнього до сімей з дітьми, задля забезпечення демовідтворення (цільовий показник народжуваності – не менше ніж 2,2) через реалізацію таких заходів:

- розроблення і впровадження інформаційно-комунікаційних промоцій для популяризації моделі сім'ї із двома і більше дітьми; заохочення територіальних громад до впровадження програм підтримки молодих сімей, поширення інформації про кращі практики реалізації таких програм;
- формування комплексної державної сімейної політики, спрямованої на підтримку економічної самодостатності багатодітних сімей; поетапне підвищення державних соціальних стандартів і мінімальних гарантій для сімей з дітьми;
- поширення серед жінок програм навчання, спрямованих на опанування основ підприємництва, конкурентних професій, на підвищення кваліфікації;
- розвиток грантових програм для започаткування і розвитку власної справи серед одиноких матерів і жінок загалом.

7. Стимулювання місцевого економічного розвитку як чинника послаблення позитивних міграційних аспірацій серед населення. Цьому сприятиме:

- внесення змін до програм регіонального розвитку на основі нових моделей структури економіки, урахуваючи трансформаційні процеси на ринку праці, у проєкції обсягів податкових надходжень і потенційних доходів населення;
- просторове планування для оптимізації використання територій, включно з розподілом житлових, промислових і комерційних зон;
- використання нових технологій для моніторингу та управління процесами урбанізації, як от геоінформаційні системи, що дають змогу аналізувати великі масиви даних про кількість і структуру населення, відстежувати зміни, пов'язані з міграційними процесами.

Визначений перелік заходів є нагальним та основою для подальшого вдосконалення інструментарію посилення міграційної безпеки з огляду на актуальні виклики.

Висновки. Масштабні за обсягами та неконтрольовані в динаміці міграційні процеси в Україні призвели до суттєвого послаблення міграційної безпеки, що спричинило поширення негативних наслідків для соціально-економічної стійкості регіонів (низький рівень демографічного відтворення, зменшення кількості осіб у репродуктивному й економічно активному віці, «зnelюднення» територій, збільшення диспропорцій і нерівномірності статево-вікової структури населення; суттєвий дефіцит вузькопрофільних фахівців у галузях економіки регіонів; посилення непропорційності регіонального розвитку, диференціації центр-периферійного поступу, фінансових асиметрій і бюджетних дисбалансів; зменшення ресурсного, зокрема фінансово-інвестиційного, потенціалу регіонів та ін.).

Обґрунтовано, що інструментарій посилення міграційної безпеки України як система засобів регулювання міграційних процесів у проєкції забезпечення керованості таких процесів, соціально-економічної стійкості та відновлення регіонів передбачає: (1) підвищення якості системи моніторингу міграційних процесів, формування регіональних баз даних щодо структурно-динамічних характеристик міграції; (2) стимулювання рееміграції, особливо молоді, освітніх і трудових мігрантів; (3) зменшення соціально-економічної вразливості та нерівності ВПО; (4) ефективне використання міграційного капіталу суб'єктів господарювання; (5) розроблення та реалізацію регіональних програм розвитку ринку віртуальної, креативної та інноваційної зайнятості; (6) стимулювання місцевого економічного розвитку та ін.

Список використаних джерел

1. Майданік І. П. *Темпоральні характеристики зовнішньої трудової міграції в Україні*. К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2020. 255 с. URL: <https://idss.org.ua/arhiv/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%>

- BD%D1%96%20%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8%20%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97%20%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%BC%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf
2. *Міграційна активність населення Карпатського регіону України: нова емпірика та пріоритети політики регулювання* / наук. ред. Т. Г. Васильців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2021. 293 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20210002.pdf>
 3. Біль М. М., Мульська О. П., Бараняк І. Є., Махонюк О. В., Карп'як М. О. *Міграційна мобільність молоді: можливості та виклики розвитку людського потенціалу Карпатського регіону України*: наук. аналіт. доп. / наук. ред. М. М. Біль. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2022. 252 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220035.pdf>
 4. Варналій З. С., Васильців Т. Г., Левичька О. О. Міграційна безпека держави як основа збереження та розвитку інтелектуального капіталу економіки України. *Економіка України*. 2022. № 9(730). С. 3-20. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.09.003>
 5. Мульська О. П. *Міграційні процеси & економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління*: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2022. 470 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220004.pdf>
 6. Біль М. М. *Просторова мобільність населення: теорія, методологія, практика*: монографія. Львів: ПАІС, 2018. 392 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20180008.pdf>
 7. Семів Л. К., Лалакулич М. Ю. Функціонування працересурсної та міграційної систем України в світі сучасних ризиків розвитку. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*: зб. наук. пр. 2017. Вип. 1. С. 371-377. URL: <https://doi.org/10.18371/fcapr.v1i2.110160>
 8. Садова У. Я., Біль М. М. Соціальні ініціативи як інструмент подолання міграційних ризиків в Україні. *Регіональна економіка*. 2012. № 3. С. 206-211. URL: https://re.gov.ua/re201203/re201203_z.pdf
 9. Vasylytsiv T., Mulska O., Osinska O., Makhonyuk O. Social and economic development of Ukraine: Modelling the migration factor impact. *Economics and Business Review*. 2022. Vol. 8(3). Pp. 27-58. DOI: <https://doi.org/10.18559/eb.2022.3.3>
 10. Levytska O. Border Migration Processes in Ukraine: Developing Responses to Emerging Vulnerabilities. *Migration Letters*. 2022. Vol. 19(2). Pp. 159-170. DOI: <https://doi.org/10.59670/ml.v19i2.1614>, URL: <https://migrationletters.com/index.php/ml/article/view/1614>
 11. Collinson S. Migration and Security in the Mediterranean: a Complex Relationship. *Eldorado or fortress? Migration in Southern Europe*. London: Macmillan Press, 2000. Pp. 301-320. DOI: https://doi.org/10.1057/9780333982525_14
 12. Huysmans J. Migrants as a security problem: dangers of 'securitizing' societal issues». *Migration and European integration: the dynamics of inclusion and exclusion*. London: Pinter, 1995. Pp. 53-72.
 13. Huysmans J. The European Union and the Securitization of Migration. *Journal of Common Market Studies*. 2005. Vol. 38(5). Pp. 751-77. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00263>
 14. Bermejo R. Migration and security in the EU: back to Fortress Europe? *Journal of Contemporary European Research*. 2009. Vol. 5(2). Pp. 207-224. DOI: <https://doi.org/10.30950/jcer.v5i2.168>
 15. Brochmann G. Controlling immigration in Europe. *Mechanisms of Immigration Control. A Comparative Analysis of European Regulation Policies*. Oxford: Berg, 2009. Pp. 297-334. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003086062-10>
 16. Vasylytsiv T., Lupak R., Mulska O., Levytska O., Baranyak I. Youth migration during war: Triggers of positive aspirations and preservation of human resources in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2024. Vol. 22(2). Pp. 627-641. DOI: [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(2\).2024.49](https://doi.org/10.21511/ppm.22(2).2024.49)
 17. Database. Eurostat: Website. 2024. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>
 18. Яценко Л. Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 р. *НІСД*: сайт. 19.08.2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu>
 19. Мульська О. П., Васильців Т. Г., Пикус І. О. Інструменти збалансування попиту та пропозиції на працю випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти. *Регіональна економіка*. 2024. № 2(112). С. 84-93. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-2-8>
 20. Ukraine Refugee Situation. *Operational Data Portal*: Website. 2024. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
 21. Понад мільйон українських дошкільнят та мільйон школярів перебувають за кордоном. Як зберегти зв'язок з Україною? *Освітній омбудсмен України*: сайт. 26.12.2023. URL: <https://eo.gov.ua/ponad-milyon-ukrainskykh-doshkilniat-ta-milyon-shkoliariv-perebuvauiut-za-kordonom-yak-zberehty-zv-iazok-z-ukrainoiu/2023/12/26>
 22. Барсукова О. Більше половини українців, що їдуть за кордон – зі Сходу та Півдня. Опитування. *Українська правда. Життя*: сайт. 05.04.2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/5/248106>

23. Наскільки масштабною буде демографічна криза в Україні і як повернути біженців. *Texty.org.ua*: сайт. 28.02.2023. URL: <https://texty.org.ua/fragments/109074/yakym-ye-masshtab-majbutnoi-demografichnoyi-kryzy-v-ukrayini>

References

1. Maydanik, I. P. (2020). *Temporal'ni kharakterystyky zovnishn'oyi trudovoyi mihratsiyi v Ukraini [Temporal Characteristics of External Labor Migration in Ukraine]*. Kyiv: Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <https://idss.org.ua/arhiv/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8%20%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97%20%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%BC%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf> [in Ukrainian].
2. Vasylytsiv, T. H. (Ed.) (2021). *Mihratsiyna aktyvnist' naseleennya Karpats'koho rehionu Ukrainy: novi priorytety empyryky ta rehulyatornoyi polityky [Migration activity of the population of the carpathian region of Ukraine: new empirics and regulatory policy priorities]*. Lviv: Dolishniy Institute of Regional Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <http://ird.gov.ua/irdp/p20210002.pdf> [in Ukrainian].
3. Bil, M. M., Mulska, O. P., Baranyak, I. Ye., Makhonyuk, O. V., & Karpyak, M. O. (2022). *Mihratsiyna mobil'nist' molodi: mozhyvosti ta vyklyky rozvytku lyuds'koho potentsialu Karpats'koho rehionu Ukrainy [Migration Mobility of Youth: Opportunities and Challenges for the Development of Human Potential in the Carpathian Region of Ukraine]*: Scientific and analytical report. Lviv: Dolishniy Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <https://ird.gov.ua/irdp/p20220035.pdf> [in Ukrainian].
4. Varnaliy, Z. S., Vasylytsiv, T. H., & Levytska, O. O. (2022). *Mihratsiyna bezpeka derzhavy yak osnova zberezhennta ta rozvytku intelektual'noho kapitalu ekonomiky Ukrainy [Migration Security of the State as a Basis for the Preservation and Development of Intellectual Capital of Ukrainian Economy]*. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 9(730), 3-20. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.09.003> [in Ukrainian].
5. Mulska, O. P. (2022). *Mihratsiyni protsesy & ekonomichne zrostannya: teoriya prychnynosti ta praktyka efektyvnoho upravlinnya [Migration Processes & Economic Growth: Theory of Causality and Practice of Effective Management]*. Lviv: Dolishniy Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <https://ird.gov.ua/irdp/p20220004.pdf> [in Ukrainian].
6. Bil, M. M. (2019). *Prostorova mobil'nist' naseleennya: teoriya, metodolohiya, praktyka [Spatial Mobility of the Population: Theory, Methodology, Practice]*. Lviv: PAIS. Retrieved from <http://ird.gov.ua/irdp/p20180008.pdf> [in Ukrainian].
7. Semiv, L. K., & Lalakulych, M. Yu. (2017). *Funktsionuvannya prateresurnoyi ta mihratsiynoyi systemy Ukrainy u sviti suchasnykh ryzkyv rozvytku [The Functioning of Labour Resource and Migration Systems of Ukraine in Current Risks]*. In *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky [Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice]*: Vol. 1 (pp. 371-377). DOI: <https://doi.org/10.18371/fcapter.v1i22.110160> [in Ukrainian].
8. Sadova, U. Ya., & Bil, M. M. (2012). *Sotsial'ni initsyatyvy yak instrument podolannya mihratsiynykh ryzkyv v Ukraini [Social Initiatives as a Tool to Overcoming the Migration Risk in Ukraine]*. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 3, 206-211. Retrieved from https://re.gov.ua/re201203/re201203_za.pdf [in Ukrainian].
9. Vasylytsiv, T., Mulska, O., Osinska, O., & Makhonyuk, O. (2022). *Social and economic development of Ukraine: Modelling the migration factor impact*. *Economics and Business Review*, 8(3), 27-58. DOI: <https://doi.org/10.18559/eb.2022.3.3>
10. Levytska, O. (2022). *Border Migration Processes in Ukraine: Developing Responses to Emerging Vulnerabilities*. *Migration Letters*, 19(2), 159-170. DOI: <https://doi.org/10.59670/ml.v19i2.1614>, Retrieved from <https://migrationletters.com/index.php/ml/article/view/1614>
11. Collinson, S. (2000). *Migration and Security in the Mediterranean: a Complex Relationship*. In *Eldorado or fortress? Migration in Southern Europe* (pp. 301-320). London: Macmillan Press. DOI: https://doi.org/10.1057/9780333982525_14
12. Huysmans, J. (1995). *Migrants as a security problem: dangers of 'securitizing' societal issues*. In *Migration and European integration: the dynamics of inclusion and exclusion* (pp. 53-72). London: Pinter.
13. Huysmans, J. (2000). *The European Union and the Securitization of Migration*. *Journal of Common Market Studies*, 38(5), 751-77. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00263>
14. Bermejo, R. (2009). *Migration and security in the EU: back to Fortress Europe?* *Journal of Contemporary European Research*, 5(2), 207-224. DOI: <https://doi.org/10.30950/jcer.v5i2.168>
15. Brochmann, G. (1999). *Controlling immigration in Europe*. In *Mechanisms of Immigration Control. A Comparative Analysis of European Regulation Policies* (pp. 297-334). Oxford: Berg. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003086062-10>

16. Vasylytsiv, T., Lupak, R., Mulska, O., Levytska, O., & Baranyak, I. (2024). Youth migration during war: Triggers of positive aspirations and preservation of human resources in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 22(2), 627-641. DOI: [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(2\).2024.49](https://doi.org/10.21511/ppm.22(2).2024.49)
17. Database (2024). *Eurostat*: Website. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>
18. Yatsenko, L. (2024, Aug 19). Osnovni kharakterystyky rynku pratsi Ukrainy u pershomu pivrichchi 2024 r. [Main characteristics of the labor market of Ukraine in the first half of 2024]. *NISS*: Website. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrainy-u-pershomu> [in Ukrainian].
19. Mulska, O. P., Vasylytsiv, T. H., & Pykus, I. O. (2024). Instrumenty zbalansuvannya popytu ta propozytsiyi na pratsyu vypusknnykiv zakladiv profesiynoyi (profesiyno-tekhnichnoyi) osvity [Measures for balancing the supply and demand for work of graduates of vocational educational institutions]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 112(2), 84-93. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-2-8> [in Ukrainian].
20. Ukraine Refugee Situation (2024). *Operational Data Portal*: Website. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
21. Ponad mil'yon ukraiyins'kykh doshkil'nyat ta mil'yon shkolyariv perebuva'yut' za kordonom. Yak zberehty zv'yazok z Ukrainoyu? [Over a million Ukrainian preschoolers and a million schoolchildren are abroad. How to stay connected with Ukraine?]. (2023, Dec 26). *Educational Ombudsman of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://eo.gov.ua/ponad-milyon-ukrainskykh-doshkilniat-ta-milyon-shkoliariv-perebuva'yut-za-kordonom-yak-zberehty-zv-iazok-z-ukrainoiu/2023/12/26> [in Ukrainian].
22. Barsukova, O. Bil'she polovyny ukraiyntsi, shcho yidut' za kordon – zi Skhodu ta Pivdnya. Opytuvannya [More than half of Ukrainians who travel abroad are from the East and South. Survey] (2022, Apr 05). *Ukrainian Truth. Life*: Website. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/5/248106> [in Ukrainian].
23. Naskil'ky masshtabnoyu bude demohrafichna kryza v Ukraini i yak povertuty bizhentsiv [How large will the demographic crisis be in Ukraine and how to return refugees?]. (2023, Feb 28). *Texty.org.ua*: Website. Retrieved from <https://texty.org.ua/fragments/109074/yakym-ye-masshtab-majbutnoyi-demohrafichnoyi-kryzy-v-ukraini> [in Ukrainian].

Mulska O. P. Tools for strengthening migration security in the projection of Ukraine's socio-economic recovery.

Large-scale and uncontrolled migration processes in Ukraine have led to a significant weakening of migration security, which ultimately led to the spread of negative consequences for the socio-economic stability of the regions (low level of demographic reproduction, decrease in the number of people of reproductive and economically active age, "depopulation" of territories, increase in disproportions and unevenness of the gender and age structure of the population; significant shortage of highly specialized specialists in the sectors of the regional economy; increasing disproportionality of regional development, differentiation of center-peripheral progress, financial asymmetries and budgetary imbalances; reduction of the resource, including financial and investment, potential of the regions, etc.). The purpose of the article is to identify the negative consequences of weakening migration security for the sustainability of the country's regions; to substantiate the tools for strengthening migration security in the projection of Ukraine's socio-economic recovery. It is substantiated that the instrumentarium for strengthening the migration security of Ukraine as a system of means of regulating migration processes in the projection of ensuring their controllability, socio-economic stability and restoration of regions provides for (1) improving the quality of the system for monitoring migration processes, the formation of regional databases on the structural and dynamic characteristics of migration; (2) stimulating re-emigration, especially of young people, educational and labor migrants; (3) reducing the socio-economic vulnerability and inequality of IDPs; (4) effective use of migration capital of economic entities; (5) development and implementation of regional programs for the development of the virtual, creative and innovative employment market; (6) stimulating local economic development, etc.

Keywords: migration, security, potential, socio-economic development, war, migration losses, labor market, region, Ukraine.

Мульська Ольга Петрівна – доктор економічних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» (e-mail: oliochka.mulska@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1666-3971>).

Mulska Olha Petrivna – Dr.Sci. (Econ.), Sen.Res., Leading Researcher of the Department of problems of social and humanitarian development of the regions of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Надійшло 11.11.2024 р.